

A STILISZTIKA MINT A SZÖVEGTAN TÁRSTUDOMÁNYA

SZABÓ ZOLTÁN

1. Írással részt szeretnék venni abban az eszmecserében, amelyet PETŐFI S. JÁNOS több fontos problémát felvető kérdésekkel indított el (PETŐFI: 1997a., valamint 1997b., 1996.), és amelynek lényege a szövegtan és társtudományainak egymáshoz és a szövegtanhoz való viszonya. A felvetett kérdések közül eggyel, a stilisztika megítélésével foglalkozom, ebben is elsősorban arra sarkítok, hogy mi is a stilisztika szövegtani szempontból, hogy mi is a stilisztika viszonya a szövegtannal (lásd erről korábbi véleményeimet SZABÓ: 1988., 1992. 195).

Erről az eszmecseréről szólva PETŐFI célként tisztázást mond, és – szerintem jogosan azt is igényel – de ez, legalábbis az esetek nagy részében, ma még aligha lehetséges, maradna tehát reálisabb szándékként az és annyi, hogy a tisztázás érdekében minél inkább közeledjünk a tisztázás felé.

Elméleti alapról nem tesz említést, valószínűleg azért nem, hogy bárki bármilyen elméleti alaphoz kötődötten is véleményt mondhasson, hisz a fő cél az, hogy „a szövegtani kutatás túlléphessen azon a fázison, amelybe az eddigiek során eljutott” (PETŐFI: 1997a. 2). Témánk szempontjából jelentős a PETŐFITől kidolgozott, egyre jobban kifejlesztett és főleg – mint az eddigi tapasztalatok igazolják – nagyon is produktív szemiotikai textológia, ami itt most azért is különösen fontos, mert interdiszciplináris fogantatású szövegelemélet (PETŐFI: 1996. 9, 11-17).

A kérdés tárgyalásához kiindulópont PETŐFINEK (1997a. 2-4, 7) néhány kérdése, megjegyzése, amelyek közül számomra három releváns: (1) a stilisztika és ugyanúgy az esztétika a textológiai interpretáció eredményeire épülő, értékelő interpretatív diszciplína, (2) a stilisztika tárgyköre egy-egy mű, a szerzők (egy-egy alkotó), szövegtípusok és korok (egy-egy korszak) stílusa, (3) mindegyik diszciplína esetében szükséges tárgyak, céljuk, módszereik tisztázása (amit itt a stilisztika ágaira is vonatkoztatok).

2. Mindezt a stilisztika jobb, fentebb jelzett igényeknek megfelelő megvilágítása érdekében és társtudományként való minősítése céljából két irányban lehet továbbfejleszteni.

Az egyik a stilisztika tárgyköreinek elhatárolása szövegtani alapon, ágainak elkülönítése szövegszintek szerint. A fentebb említett tárgykörök ugyanis csak két ágat feltételeznek, szövegszintek szerint viszont három lehetséges: (1) a szövegalkotó elemek szintje – a stilisztikai minősítés, (2) a szöveg szintje – a stilisztikai elemzés, (3) a szöveg feletti szint – a stílustipológia. Mindegyik ágnak megvan a maga sajátos tárgya, célja és módszere (lásd erről újabban SZABÓ: 1988. 78-156, 1995a. 199).

Ebből is következik, hogy itt a stilisztikát ágainál fogva határozzuk meg, és így határoljuk el hozzá közel álló más diszciplínáktól, és nem – mint sok helyt másutt – alapkategóriájának, a stílusnak az alapján, aminek értelmezése meglehetősen problematikus. Mindegyik ágról szólva elmondjuk, hogy sajátos tárgyából, céljából és módszeréből milyen jellege adódik. Ugyanakkor mindegyik esetében fontos kérdésként tárgyaljuk szövegtani kapcsolatait, a szövegtan hasznosíthatóságát.

A továbbfejlesztés, a tárgy- és feladatkör bővítésének másik iránya ma még szokatlan a szövegtanban és – a kiindulópontként szolgáló szemiotikai textológia tartalmában, felépítésében – a szemiotikában is. Arra gondolok, hogy a szövegtanban egyeduralkodó szinkronia mellé be lehetne vonni a diakróniát, és így – egy még kevésbé tárgyalt alapon – a szöveg történetisége alapján meg lehetne világítani a stilsztika három ágának diakronikus változatait és a szövegtannal való kapcsolatait.

3. Az első ág a stilsztikai minősítés, ami a szövegalkotó elemek szintjét jelenti. Tárnya ugyanis a szövegalkotó elemként szereplő nyelvi elemek (hangok, szavak, szókapcsolatok, mondatok) stiláris funkciójának (értékének, expresszivitásának) a megállapítása, megmagyarázása, minősítése, tehát módszerének lényege az, hogy – PETŐFI (1997a. 3, 1997c. 355) műszavával – értékelő interpretatív jellegű vizsgálat.

Ezt (az ágat) nevezi PETŐFI (1997c. 355) szövegstilsztikának, ami „olyan felépítésű stilsztika, amely bármilyen nagyságrendű nyelvi egység stilsztikai minőségét (tehát a szavakét, a szintagmákéét és a mondatokét)” vizsgálja. Van azonban itt egy – mint látni fogjuk – lényeges különbségre való utalás, az tudniillik, hogy mindez „egy, a szövegek stilsztikai elemzése számára létrehozott stilsztika keretében” lehetséges, tehát eszerint – ha jól értem – az így felfogott szövegstilsztika a stilsztikai elemzés feladatkörébe tartozik, annak alárendelt ág.

Igaz ugyan, hogy a stilsztikai minősítés egy-egy nyelvi elemnek egy adott szövegben megfigyelhető stiláris funkciójának a megállapításával kezdődik, tehát szöveggörnyezethez kötött vizsgálat (ami perszer még nem stilsztikai elemzés). De az is igaz, hogy sok ilyen megfigyelés után általánosítás és elvonatkoztatás útján egyfajta összegezés következik.

Az ilyen összegezések eredményeként alakítható ki egy nyelv stilsztikai minősítő rendszere, az általánosított absztrakciók leltára, ami a legtöbb stilsztikai kézikönyv, tankönyv – sajnos, néha egyedüli – tárgya, tartalma. Ilyen rendszerezésekben, leltározásokban a több-kevesebb felsorolt nyelvi tény önmagában, de még inkább rövid szövegrészletbe ágyazva tulajdonképpen egy-egy minősítést megvilágító példa.

Legyen például a vizsgált nyelvi elem a képző, a szóképzés. Ennek egyik stiláris funkciója a tömörítésből fakadó expresszivitás, amit fokozhat a származék újszerűsége, valamint a konkretizálásból fakadó újszerűsége. Erre példa: „Hisz rajtad van *Krózusságom* nyoma” (Ady: Elbocsátó szép üzenet). Itt a képző nagymértékben tömörít. Két fogalmat sűrít magába, jelentése ugyanis: Krózuséhoz hasonló gazdagságom.

Az eddig elmondottak összefoglalásaként hangsúlyozni szeretném, hogy a stilsztikai minősítés két fázisú vizsgálat: (1) a kezdeti, vagyis szövegekben való megfigyelés, megállapítás, minősítés és (2) a minősítéseknek általánosítás és elvonatkoztatás útján való összegezése egy bizonyos rendszerezésben, a nyelvi elemek szerinti osztályozásban: hangtaniak, szótaniak, mondataniak csoportjai szerint.

Az így minősített, tehát egy valamilyen stiláris funkcióban szereplő, egy bizonyos stiláris értéket ('valeur'-t) magáénak mondható nyelvi elemet stíluseszköznek nevezünk. Eszerint a stilsztikai minősítés a stíluseszközök tana.

A stilsztikai minősítés célja a minősítések eredményeinek rendszerbe foglalása, az eredmények alapján olyan ismeretek nyújtása, amelyeket a stilsztika másik két ága (az elemzés, a tipológia), a többi társtudomány (poétika, retorika, narratológia), a többi szö-

vegtudomány (irodalom-, történet-, jogtudomány, teológia), valamint a stilisztikával már rég interdiszciplináris kapcsolatban álló tudományok (lélektan, szociológia, szemiotika) jól hasznosíthat, mindegyik a maga területén produktívan alkalmazhat. Ilyen értelemben a stilisztika – elsősorban a másik két ághoz, de a többi felsorolt tudományhoz is viszonyítva – a stilisztika ábécéje.

A stilisztikai minősítést ezer szál kapcsolja a másik két ághoz, a stilisztikai elemzéshez és a stílustipológiához, viszonyukra a kölcsönösség jellemző, de mindkettőtől, így az elemzéstől is elkülöníthető sajátos ág.

Megítélésében két szélsőséges véleményt hibáztathatunk. Az egyik vélemény szerint a stilisztika lényegében csak stilisztikai minősítés, másfajta vizsgálat nincs. A másik vélemény szerint a stilisztikának nincs ilyen vizsgálati tárgya, külön számon tartható ága, vagy hogy esetleg valamikor lehetett, de az újabb szaktudományi elvekből ez nem következik, vagy hogy az ilyen jellegű vizsgálat egy másik ág, a stilisztikai elemzés része.

A nyelvi elemek stiláris funkcióinak minősítésében a stilisztika jól hasznosíthatja a szövegtan elveit, eredményeit. A hangtani, szótani és mondattani jelenségek stilisztikai minősítését nem lehet szövegtani szempontok érvényesítése nélkül elvégezni, minthogy ma már nem elég, hogy csak a kérdéses jelenség szintjének (tehát a hangtaninak, szótaninak, mondattaninak) megfelelő minősítésüket végezzük el, hanem az is szükséges, hogy stiláris lényegüket a valamennyiüket átfogó szövegegész szempontjából is megvilágítsuk: abból induljunk ki, abba ágyazva vizsgáljuk, minthogy a szöveg mindegyik alkotó elemét meghatározza a szövegegész jelentése vagy szerkezete vagy melódiája. Mindegyik stílus-eszköz vizsgálatában számolnunk kell tehát a szövegegész 'kisugárzásával'.

Hasonló a helyzet a mondatnál nagyobb, a mondat és a szöveg között álló egységekkel, mint amilyen például a bekezdés vagy a közlésformák, köztük a szabad indirekt stílus, a nominális stílus, a belső monológ vagy az önmegszólító verstípus féldialógusai. Az ilyen jelenségek stilisztikai minősítéséhez a szövegtan a természetes keretet, a hierarchikus szintjüknek megfelelő vizsgálati alapot biztosítja. Ma már ugyanis egészen nyilvánvaló, hogy vizsgálatuk a szintjüknél alacsonyabb mondattani alapon úgy, ahogy a múltban szokásos volt, nem oldható meg.

A szövegtannak ez a segítsége a minősítések mindkét – fentebb említett – fázisában realizálandó.

Ennyiből is látható, hogy milyen jelentős a szövegtan segítsége. Ennél is továbbmenően állíthatjuk, hogy ma leginkább szövegtani alapon lehetséges a minősítő, értékelő interpretatív kategóriák finomítása, árnyaló készségének fokozása.

A stilisztikai minősítés – mint láthattuk – sok kérdést, eltérő nézetet, vitathatóságot rejt magába. Ezért (is) kellett több oldalról megvilágítanunk, részletesebben tárgyalnunk.

4. A második ág a stilisztikai elemzés: egyedi, konkrét szövegek stílusának a vizsgálata. Elemezni lehet tehát egy újságcikk, egy tudományos értekezés, egy társalgás, egy szépirodalmi mű stílusát. Ebben a vizsgálatban a stílust alkotó stiláris sajátosságok (például egyszerű, díszített, statikus, dinamikus) és az azokat alakító stílus-eszközök (például díszítő motívumok, igék és igenevek, névszók túltengése) felfedésére törekszünk. Mindebben jól hasznosíthatjuk a stilisztikai minősítések eredményeit.

A stilisztikai elemzés tárgyának szövegtani megfelelője maga a szöveg. Az elemzés tehát szöveg szintű vizsgálata, ami PETŐFI (1995. 217) szerint „részben az értelmező, rész-

ben az értékelő interpretáció feladatkörébe tartozik”. Tágabb szférája a szövegbefogadás, a szövegfeldolgozás, amelynek PETŐFI szerint (lásd VASS: 1990. 107) „a központi tartományát az interpretációfolyamatok alkotják”, így szorosan kapcsolódik az interpretáció-elmülethez.

Mindebből következik, hogy a stilisztikai elemzés módszerében lényeges az értelmezés és értékelés, még árnyaltabban: a leírás, magyarázat, értelmezés és értékelés (PETŐFI: 1994. 60-61, 120-126), továbbá az is, hogy PETŐFINél is mind az értelmezés, mind pedig az értékelés a vizsgált szöveghez való jelentés- és értékhozzárendelés, tulajdonítás, mert egyik sem a szövegekben benne rejlő sajátosság.

A stilisztikai elemzés célja egy szöveg stílusának megismerése, (szépirodalmi művek esetében) a hozzá társuló esztétikum felfedése és olyan eredmények elérése, amelyek a harmadik ág, a stílustipológia számára fontosak, továbbá más tudományok számára is jól hasznosíthatók (ezek csoportjairól lásd a 3.).

E cél érdekében a stílus interpretálásában figyelemmel kell lennünk távolabbi összefüggésekre, mint amilyenek a szöveg alkotását és befogadását meghatározó külső tényezők (például történelmi körülmények, életrajzi mozzanatok, szemlélet és életérzés), valamint a szöveg többi szintjére is (például világgép és stílus, a megjelenített és a megjelentető valóság) és a velük való kapcsolatteremtésre.

A stilisztikai elemzés a leginkább szöveghez, szövegegészhez kötött stilisztikai vizsgálat. Érthető, hogy a stilisztika más ágainál jobban hasznosíthatja a szövegtan eredményeit.

Valóban itt a szövegtan segítsége egészen nyilvánvaló. A szövegtan a stilisztikai elemzésnek mind az elméleti vonatkozásait, elméleti alapját, mind pedig módszereit egyaránt javíthatja.

Az elemzési elmélet számára a legfontosabb a szöveg és stílus fogalmának, a kettő közötti kapcsolatnak a tisztázása (SZABÓ: 1988. 97-98, 1995a. 146-148).

A módszer számára pedig jó alapot biztosít a sok és sokféle szövegelemzés, szövegleírás, szövegtani gyakorlat, amelyek közül a PETŐFIÉÉ emelem ki: a kreatív-produktív és az analitikus-kreatív elemzést, lásd például PETŐFI – BENKES: 1992., PETŐFI – BÁCSI – BENKES – VASS: 1993. PETŐFINEK a problémafelvetések között egy idevágó kérdése is szerepel: „mi és milyen módon hasznosítható a kreatív-produktív gyakorlatok eredményeiből a stilisztikai elemzésekben” (PETŐFI: 1995. 232; lásd még ennek egy stilisztikai elemzésként való hasznosításáról PETŐFI: 1997c. 355-361).

Szerintem a PETŐFITől kialakított szövegvizsgálatok eredményei – mint már korábban jeleztem (1995a. 199) – jól hasznosíthatók, persze – hangsúlyozni szeretném, hogy az elemző stilisztikai felfogásának megfelelő – stílárís átlényegítéssel, átváltással, továbbvitellel.

A leginkább azok hasznosíthatók, amelyekben különböző tartalmú, célzatú indoklások vannak (például egy vers szakaszainak a sorrendjét kell megállapítani, és a választott sorrendet megindokolni). Az ilyen érvelések között több-kevesebb stilisztikai jellegű is lehet, de még több olyan, amelyek stilisztikai jellegre, tartalomra válthatók át, és így az ilyen érvek részei lehetnek egy-egy irodalmi alkotás stilisztikai elemzésének.

Különös jelentősége, produktivitása lehet a stilisztikai elemzés számára a sajátos vehikulumú irodalmi alkotásoknak, mint amilyen például a képregény, a konkrét költészet, a tárgyira írt vers, a vizuális költészet, a nyomdai kompozíció vagy a rokokó

szakaszalakzat, az avantgárd plakátvers, a futurista szavak szerint tagolt vers, továbbá a posztmodern, mondattanilag tagolatlan vers vagy próza.

Emellett persze vannak más lehetőségek is. Szövegtani forrásokból alakítottam ki egy globálisnak nevezett elemzési modellt, aminek kiindulópontja a szövegfogalom két egymáshoz közel álló értelmezése: a szöveg egységes egész, globális struktúra és a szöveg szerves összetettség (SZABÓ: 1988. 94-113, 1995.).

Amilyen mértékben újabb és újabb elméletekkel, felfogásokkal bővül, gazdagodik a szövegtan tárgyköre, olyan mértékben javítható szövegtani alapon a stilisztikai elemzés módszere. Nagyon produktívnak tűnik a kognitív szemantika bevezetése a szövegtanba és a stilisztikába. Ennek az elemzésekben való hasznosításához szükséges a szöveggörnyezet, így lehet majd meglátni, hogy egy ilyen kognitív szemantikai megközelítés mennyire járulhat hozzá a műértelmezéshez és legfőképp egy mű stilisztikai elemzéséhez, a stilisztikai értelem explikálásához (TOLCSVAI: 1996. 173). De van egy másik újabb, ehhez hasonló lehetőség. A szociointerpretáció mellett és a korábbi formális elemzésekkel szemben az integrálnak mondott nyelvtani, szemantikai, stilisztikai, retorikai elemzés a mentális folyamatokat vizsgáló kognitív interpretációval, a szöveg- és világertelmezés újabb szempontjaival bővül (Bencze: 1996. 395, 401).

Ilyen és ehhez hasonló lehetőségekről szólva spontán módon felmerül az alig tárgyalt, másutt sokat vitatott, feltehetőleg itt is vitatható, de ki nem zárható, meg nem kerülhető kérdés: a hermeneutika produktivitása. Minden bizonnyal hasznosítható, hisz végül is egyfajta szövegtudomány, amely a szövegek jelentésével, megértésével, értelmezésével foglalkozik. Fontos, rá jellemző tézise az, hogy a szövegek értelme a befogadásban teljesedik ki (GADAMER: 1984. 126). Ez az értelmezés jó alap lehet a stílus vizsgálatához.

5. A harmadik ág a stílustipológia: stílustípusok (stíluselemek, stílusrétegek, stílusfajták) osztályozása, jellemzése, leírása. Stílustípus például a tudományos, hivatalos, publicisztikai, társalgási vagy a szépirói stílus. Ez utóbbin belül, annak alárendelt kategóriaként beszélhetünk egyéni, műfaji és irányzati stílusról (irányzati stílusként több szerző is korstílusról beszél).

A stílustípus textológiai megfelelője a szövegtípus, ami a szövegtipológia tárgya. A szövegtípusok nagy része a fentebb említett stílustípusokkal azonos vagy azokhoz hasonló, de más jellegűek is elkülöníthetők. Van tehát tudományos, hivatalos, publicisztikai és szépirói szöveg, de más szempontok alapján számon tartanak ilyeneket is, mint amilyen például a leírás, elbeszélés, kifejtés, érvelés, utasítás, propaganda, hirdetés.

Megítélésükben, vizsgálatukban lényeges az, hogy a szövegtípus azonos jellegű szövegek osztálya. Így a szövegtípus és a neki megfelelő stílustípus is szöveg feletti minőség, szöveg feletti kategória. Alapja a második ág, a stilisztikai elemzés, az egyedi, konkrét szövegek stílusának a vizsgálatában elért eredmények hasznosítása. Egy-egy stílustípus az ezekből való elvonatkoztatás és általánosítás eredménye. Így például a tudományos stílus ezer és ezer, elvben valamennyi tudományos értekezés, tanulmány és cikk stílusának a sajátosságait összegezi: a mindegyik szövegben meglévő, tehát közös sajátosságok foglalata. Az egyedi szövegek és a stílustípus közötti viszony olyanszerű, mint a hangvariáns és a fonéma közötti.

Hogy mi is a stilisztikai elemzés – fentebb említett – módszertani jelentősége a stílustipológia számára, azt PETŐFI (1995. 218) véleményével is megvilágíthatjuk: az in-

terpretációk mint végeredmények jelentős szerepet játszanak a stílustípusok jellemzésénél. Ebből is következik, hogy a stílustípus vizsgálata a másik két ágétól, az értékelő interpretációtól eltérő természetű. Ebben a 'más'-ban fontos még PETŐFI (1995. 218) szerint az interpretátor által „alkalmazott tudás- és feltételezésrendszerek megválasztása” is.

A stílustipológia textológiai alapja magától értetődően a szövegtipológia. A stílustípusok ugyanis, legalábbis nagy részük, szövegtípusként foghatók fel, köztük elég sok a megfelelés, így a szövegtipológiák eredményeit kisebb-nagyobb áttétellel a stílustípusok osztályozásában, leírásában, jellemzésében is hasznosíthatjuk (ilyen például LUX: 1981., és ennek stílustipológiai lehetőségeit lásd SZABÓ: 1984.).

A vizsgálat célja a stílustípusok osztályozása, jellemzése, az egy-egy típusra jellemző stílári sajátosságok (például világos, szabatos, egyszerű, díszített, csiszolt, ünnepléses) és az ezeket alakító nyelvi elemek, stílusesszók (például egyértelmű műszavak, jól tagolható mondat szerkezet, ritkán használt szavak) felfedése és struktúrává alakítása. A szóba jöhető stílári sajátosságok és stílusesszók ugyanis nem pusztán halmazként, hanem struktúráként alkotnak egy-egy stílustípust. A struktúra jelleg a kisebb típusegységekben (például egyéni stílus, műfaji stílus, irányzati stílus) is megvan, és talán nyilvánvalóbb is, mint a nagyobb egységekben.

A stílustípusok vizsgálatában elért eredményeket sok más tudomány hasznosíthatja (felsorolásukat lásd a 3. alatt). Ezek közül itt most csak az irodalomtörténetet és a hozzá társítható vagy független formatörténetként a stílustörténetet emelem ki. Az egyéni, műfaji és irányzati (más felfogásban kor)stílusok jellemzése közelebbről a stílustipológia, távolabbról a szövegtipológia hathatós segítségével függ (SZABÓ: 1996. 228-230).

6. Talán ma még túl merész gondolat a diakrónia bevezetése a stilsztika és a szöveg tan kapcsolatának a tárgykörébe, és ennek érdekében, ennek feltételeként a szöveg tanba és a szemiotikába is. Pedig ez már nagyon időszerű lenne, mert már nagy szükség van rá.

Mindehhez alap a szöveg történetisége, amivel eddig oly keveset foglalkoztak (újabbán SZABÓ: 1992., 1996. 226-228, TOLCSVAI: 1997.). Ennek a történetiségnek többféle megnyilvánulása lehet. Az egyik a szöveg külső kontextusába tartozó, jórészt történelmi feltételekből fakad, ami aztán átalakul, átlényegül, interiorizálódik, a szöveg belső kontextusának válik szerves részévé, azaz – ahogy JULIUSZ KLEINER mondja (idézi SZILI: 1969. 368) – a történelmi valóság behatol a mű organizmusába. Így aztán érthető, hogy a szöveg bizonyos alkotóelemei a szövegalkotás korának történelmi emlékei: kövületei. De ami a történelmi meghatározottságból fakad, nemcsak kövületté, hanem a szöveg lényegi tulajdonságává is válhat. Ezért állíthatja Haidu (1981. 1-2), hogy az irodalmi művek nem szövegiségük ellenére, hanem éppen szövegiségük következtében történelmi minőségűek.

Mindezt ki lehet egészíteni az egyfajta szövegtudománynak tekinthető hermeneutika historizmusával, ebből elsősorban azzal a felfogásával, hogy a szöveg megértésében történés rejlik, hisz egy szöveg megértését, majd értelmezését „annak az értelem történetének a részeként kell elgondolni”, amelyben a kijelentéseknek az értelme képződött (GADAMER: 1984. 22, 126-127). A szöveg rejtett élete, az értelmezések és értékelések a befogadóban, az olvasóban aktualizálódnak, és ezek nagyon is változnak. Egy szöveg története nem más, mint újabb és újabb jelentések, értelmezések keletkezésének a folyamata, ezek szakadatlan folytonossága.

Közel áll ehhez PETŐFI (1995. 218) felfogása, aki szerint egy korábbi időszakból származó szöveg történeti szempontból adekvát értelmező interpretációjának feltétele az adott korra érvényes tudás-, feltételezés- és elvárásrendszerek alkalmazása. Így lesz, így tehető történetivé a PETŐFITől jelzett értékelő interpretáció, ami többek között a stilisztikára is jellemző (PETŐFI: 1997a. 3).

A fentebb idézett újabb vélemények mellett érdemes a múltból JULIA KRISTEVÁra is hivatkozni, akit ugyancsak az érdekel, hogy egy szöveg hogyan ágyazódik bele saját történelmébe. Összegező véleménye így hangzik: a szöveg 'olvassa' saját történelmét (KRISTEVA: 1968. 61).

A szöveg történetiségéhez hasonlóan merül fel a kérdés a szemiotikára vonatkoztatva is: miben áll(hat) a történetiség a szemiotikában? Szükséges ezzel foglalkoznunk két ok miatt is. Az egyik az, hogy a szemiotika közel áll a szövegtanhoz, ezen át közvetve, de szerintem közvetlenül a stilisztikához is, és így a feltett kérdés taglalása jó analógiaként is szolgálhat. A másik pedig az, hogy a szemiotikai textológiában – a műszó jelzőjéből is következően – szemiotika is jelen van.

A történetiség a szemiotikában is elhanyagolt kérdés, itt is alig foglalkoztak vele. Emiatt a szemiotikának egy tisztán statikus, csak a szinkroniára alapozó felfogása alakult ki. Azért szerencsére van néhány biztató és produktív, a diakrónia lehetőségeit jelző vélemény. BLONSKY (1985. 444) szerint a jelek nem csak egy kommunikációs rendszer tagjai, mert a jelek a történelemre is utalnak. Egy jelből ugyanis kiolvasható korábbi 'környezete', amelyben előfordult, amelyben különböző jelentései, konnotációi voltak. MICLÁU (1977. 228-276) fejtegetéseiben pedig a jelekbeli motiváció elvesztéséből, megszűnéséből, a nem motiváltság kialakulásának tényeiből és okaiból, ezek magyarázataiból következtethetünk a diakrónia lehetőségeire, a változás tényeivel való foglalkozásra. Erről tanúskodik ECO (1996. 121-123) véleménye is, aki szerint az értelmezésben a szemiózis folyamatát olyan konnexiós szabályok ellenőrzik, amelyeket a művelődéstörténet hitelesített.

Vannak tehát változások. Változnak például a szöveggel azonosított jelkomplexusok, hisz változhat a jelkomplexusok összetevőinek jellege (például új vehikulumok alakulnak ki). Jelek elavulhatnak, megszűnhetnek és újak alakulhatnak ki. Változhat a jelölő és a jelölt, a kettő közötti viszony (például megszűnhet egy motiváció). És változhatnak a pragmatikai körülmények, helyzetek, jelzésbeli szándékok és elvárások. És ahol változások vannak, ott jogosult a történeti vizsgálat, a diakrónia.

Mindebből következik, hogy beszélhetünk történeti szemiotikáról, egyelőre persze ennek inkább csak a lehetőségéről.

A szöveg és a szemiotika történetiségének az elfogadása az alapja annak, hogy a diakronikus stilisztika ágainak fejlesztésében előre tudjunk lépni.

Ezzel függ össze, ebből adódik egy már jobban körvonalazható alap, egy gazdag tartalmú, leíró jellegében már kifejlesztett elmélet, amely egyaránt épít szövegtanra és szemiotikára. Lehetségesnek, elképzelhetőnek tartjuk ugyanis, hogy PETŐFI szemiotikai textológiájának egy diakronikus változata alakuljon ki, ami jó alapja, elméleti modellje lehet a történeti textológia segítségére számító, az arra váró (a leíró mellett fejlődésnek indult) diakronikus stilisztikának.

7. A stilisztika mindhárom ágának megvan a maga diakronikus változata.

Az első a stilisztikai minősítésnek megfelelő ág, amit történeti stilisztikának nevezünk. Tárgyköre: a szövegalkotó nyelvi elemek stiláris értékének a változásai. Egy példa. A kódexek nyelvében a *drágalátos* pozitív hangulati töltésű, expresszív szó volt: Krisztus *drágalátos* szent vére (Margit-legenda). Később megváltozott hangulati velejárója, ma negatív értékű, sértő, gúnyos stíluszínezete van: A kegyelmed ura, a *drágalátos* mák-*virág* (Jókai). A *drágalátos* fiacskád kiviselte magát.

A második diakronikus ág a stilisztikai elemzéshez társul. Lényegében a stilisztikai elemzést egészíti ki a mindenképpen szükséges történeti megközelítéssel, amihez hozzátartozik az eredet, a források megállapítása, továbbá a szövegalkotást és azon belül a stílus alakulását meghatározó történelmi (például társadalom-, művelődés-, művészettörténeti) feltételek kimutatása, a megfelelő történelmi folyamatban való elhelyezés, aztán a vizsgált szöveg és stílusának befogadásában, az értelmezés és értékelés folyamatában megfigyelhető változások számbavétele és egyáltalán a szöveg utóélete, utóhatása.

Szépírodalmi művek esetében fontos még a meghatározó történelmi feltételek körébe tartozó eljárás, az irányattörténeti betájolás, például Csokonai Tartózkodó kérelem című versének elemzésében annak a vizsgálata, hogy miben nyilvánul meg stílusában a rokokó.

A stilisztikai elemzésnek megfelelő diakronikus ágnak (még) nincs neve. Talán genetikus stilisztikai elemzés lehetne a megnevezése.

A harmadik, a stílustipológiának megfelelő diakronikus ág a stílustörténet. Tágabb értelemben a stílustörténet tárgya valamennyi stílustípus (stílusnem, stílusfajta, például a tudományos, hivatalos, publicisztikai, szépírói stílus) kialakulása és fejlődése. Van egy szűkebb értelmezése is, ami szerint a stílustörténet (csak) a szépírói stílus története.

Ugyancsak a stílustörténetbe tartozik az egyéni stílus és a műfaji stílusok története. A stílusirányzat vagy a korstílus vizsgálata része a szépírói stílus történetének, ez ott a dinamikus alapkategória, diakronikus felosztási egység, fejlődési vonulat, fejlődési tendencia (lásd erről SZABÓ: 1996. 228-231).

Mindhárom történeti ág segítője lehet a szövegten. Elsősorban azzal, amit fentebb a szöveg és a szemiotika történetiségéről mondtunk, és ami abból hasznosítható a genetikus elemzés mellett a történeti stilisztika és a stílustörténet számára is. Van még néhány más lehetőség, ami viszont csak a stílustörténet számára értékesíthető.

A szépírói stílus története jól hasznosíthatja a művészettörténet eredményeit ténylegesen vagy legalábbis jó analógiaként, amihez vizsgálati szempontokat adhat a mindenféle jelt tanulmányozó szemiotika, az interdiszciplináris szövegten és a kettőt egyesítő szemiotikai textológia a maga multimediális szemléletével.

Fontos továbbá az is, hogy az intertextualitás és a belőle fakadó dinamika sok és sokféle változás előidézője, illetőleg a stílustörténetben megfigyelhető változások egyik magyarázata lehet. Elsősorban egy-egy stílusirányzat elavulásának, utóhatásának vagy pedig kialakulásának, forrásai megállapításának szolgálhat magyarázatul. Alapja lehet ennek az a felfogás, hogy az irodalomtörténet és ennek analógiájára a stílustörténet lényege szerint nem szövegek megállapított összessége, hanem szövegek közötti kapcsolatok változó sora (BENNETT: 1979. 59).

Mit is jelent az intertextualitás mint változásmagyarázat? KRISTEVA (1968. 62, 1969. 146) szerint mindegyik szöveg egy másik szöveg 'elnyelése' és átalakítása, ami egy 'intertextuális térben' történik. JENNY azt hangsúlyozza, hogy az intertextualitás szá-

mos szöveg átalakításának és asszimilációjának a művét jelenti, amelyet egy 'központi szöveg' hajt végre (idézi HUTCHEON: 1983. 60-60). Ez a 'központi szöveg' szerintem TODOROV (1971. 250) intertextuális kategóriájával azonosítható, ami nem más, mint egy szakadatlanul írt, átfogó, egyedüli nagy szöveg, a szövegek Szövege, amelynek mindegyik egyedi szöveg alá van rendelve, mindegyik szöveg ennek alkotórésze. És ugyancsak ilyen alapon jelenti ki HUTCHEON (1983. 61), hogy a szövegköziség révén a szövegek a maguk jogán aktív generáló erők. Szerintünk épp ez a generáló képesség jelzi, hogy az intertextualitás dinamikus, változásokat kiváltó erő, és így produktív változásmagyarázat lehet.

Az intertextualitásra jellemző 'újírás' (átírás, átvétel) rokon jelensége a fejlődési sorozat és a hagyomány feltételezésével az 'írhatóság', amely az olvashatósággal együtt hermeneutikai folyamat, egy átfogó történetiség-fogalom alapja. BÓKAY (1990. 239, 41-42) úgy véli, hogy az írhatóság a műalkotás létrejöttének a kategóriája, a megalkotási kontextus hermeneutikai fogalma, amelynek segítségével a mű saját lényegén belül lép át folytonosságba, így válik a művet meghaladó összefüggéssé.

Ugyancsak a hermeneutikából való a hatástörténet fogalma: a megértés lényege szerint hatástörténet, a hatástörténeti mozzanat a hagyomány megértésében mindig szerepet játszik, a hatástörténet magának a műnek a tudata, s ennyiben maga is hatást gyakorol (GADAMER: 1984. 15, 213, 240).

Ezek után fontos következtetésként szeretném megfogalmazni azt, hogy a stílustörténetnek ez a felfogása, textológiai megvilágítása jól bizonyítja, hogy ki lehet alakítani a stílustörténet egy szövegtani modelljét (eddigyi próbálkozásaimról lásd SZABÓ: 1995b. 1996.).

8. Összegzésként a stilisztika és a szövegtan kapcsolatát szeretném megvilágítani most már nem ágak szerint, hanem a két diszciplína egészében.

A stilisztika lényegét a három ág vizsgálati tárgyának, céljának és módszerének a bemutatásával próbáltam körvonalazni. Ezek tárgyalása során állandó téma volt az, hogy melyiket mivel segíti a szövegtan. A kérdés az, hogy milyen kapcsolatra utal ez a tényleg meglévő segítség vagy legalábbis segítség-lehetőség. Erre a kérdésre próbálok most feleletet adni.

Voltak és vannak olyan vélemények, hogy az új, a feltűnően interdiszciplináris és emiatt erőteljesen integráló tendenciájú szövegtan elnyeli a stilisztikát. E mellett – persze jóval kisebb arányban – ennek a fordítottja sem ismeretlen, az, hogy a stilisztika magába olvasztja a szövegtant vagy legalábbis – PETŐFI: (1997a. 7) idevonható szavával – *konkurál* a szövegtannal, amire feltehetőleg az jogosítja fel, hogy a szövegtan kialakulása előtt a textológiába tartozó kérdések egy részét a korábbi stilisztikákban tárgyalták.

Ebben a kérdésben álláspontunk továbbra is az, hogy egyik sem a másiknak alárendelt diszciplína, hanem – KÁROLY SÁNDOR (1983. 29) műszavával, sőt metaforájával szólva – *ikertudomány*, amihez PETŐFI (1995. 217) azt teszi hozzá, hogy egypetéjű ikréről van szó, és ezzel azt akarja mondani, hogy „közös alapelvekre épülő tudományokról kell legyen szó”. Közös alapelvek nyilván vannak, és nem is kevés. De vannak, lehetnek nem közös alapelvek, olyanok, amelyek egymáshoz hasonlóak esetleg analogikusak és olyanok is, amelyek sajátosak, *önelvűek* és mint ilyenek a két diszciplína (viszonylagos) önállóságát bizonyítják, pontosabban azt, hogy ebben az összefüggésben a stilisztika önálló (autonomous), de nem független (independent) diszciplína (lásd JAKOBSONNAK (1969.) a nyelvtudomány státusáról mondott és most itt analogikusan hasznosított véleményét).

Valóban a stilisztikának vannak sajátos, az önelvű rendszerezést, történeti megközelítéseiben pedig az önelvű fejlődéstörténeti magyarázatot feltételező vizsgálati tárgyai, mint amilyen például az irányzati stílus, a korstílus. A szövegtan valamennyi ilyen társtudománya (poétika, retorika, narratológia) békésen – ugyancsak PETŐFI (1997a. 3) szavával – *kooperál* a szövegtannal és persze egymással is.

Ezekben a kapcsolatokban egy más jellegű összefüggést, az általános és az egyedi viszonyát is felfedhetjük. Van egyrészt a szövegtan mint általános szövegtudomány és másrészt vannak egyedi szövegtudományok (például stilisztika, retorika, poétika, irodalomtudomány, teológia), amelyek egy része szövegközpontú diszciplína, mert kutatási tárgyuk a szöveg, és olyanok is, amelyek kutatási tárgya csak részben a szöveg.

Ebben az összefüggésben lényeges az, hogy a szövegtan biztosítja az általános elméletet és az ugyancsak általános érvényű vizsgálati módszereket, amelyeket az egyedi szövegtudományok átvesznek, alkalmaznak, és – mint a stilisztika ágairól szólva, láthatunk – produktív módon hasznosítanak, és így javítják, korszerűsítik a feladatkörükbe tartozó vizsgálatokat, nem egy esetben úgy, hogy a szövegtan a maga sok és sokféle elméletével forrása és ösztönzője lehet az egyedi szövegtudományok elméleti megújulásának. Valóban szövegtani forrásokból sok új stíluselmélet, irodalomelmélet, főleg narrációelmélet alakult ki, sőt új tárgykörű diszciplínaágak is, amit néha a kettősségre, a szövegtanra mint alapra is utaló műszavak jeleznek: szövegstilisztika, szövegpszichológia. Hangsúlyoznunk kell persze, hogy a stilisztika és a többi egyedi szövegtudomány számára fontos, ma talán a legfontosabb forrás a szövegtan, de nem egyedüli, a javításnak, fejlesztésnek más alapjai is vannak.

A szövegtan és a szóban forgó tudományok közötti kapcsolat nem egyoldalú, hanem kölcsönös, hisz az egyedi szövegtudományok ki is próbálják az átvett elméletek és módszerek alkalmazhatóságát, és így igazolják helyességüket, tehát visszahatnak a szövegtanra. És erre a szövegtan fejlődésének mai szakaszában igen nagy szükség van, minthogy a legtöbb szövegelmélet elég nagymértékben hipotetikus, kísérletileg még ki nem próbált, nem igazolt konstrukció (megjegyzendő persze, hogy egy elmélet helyességét nemcsak a gyakorlatban való alkalmazhatósága igazolhatja, hanem az általános tudományelmélet igényes szempontjai alapján való megítélése is).

A két diszciplína közötti kapcsolatnak más vonatkozásai is vannak. Egybevető vizsgálatuk szempontjából nagyon fontosak a megfelelések. Ezek alapján lehetne ugyanis egybevetni őket a két tudomány szembesítése szintjén (PETŐFI: 1995. 218). A megfelelések felfedését és tárgyalását azonban nagyon megnehezíti az, hogy az egyes szövegtanok felépítése, kategóriarendszere nagymértékben különbözik egymástól. Ugyanez a helyzet a stilisztikákban is. Látni fogjuk, hogy nagyon kevés és főleg csak részmegfeleléseket tudunk kimutatni. Minderre néhány példa.

A stilisztika tárgyát alkotó – fentebb részletesen tárgyalt – három ág három szöveg-szinthez kötődik. Elkülönítésüknek, tartalmuknak nyilvánvaló szövegtani alapja, jellege van. Kérdés azonban, hogy ez a három szint mennyire általános a szövegtanokban. Szöveg, szövegszint feltehetőleg mindegyikben van. De mi a helyzet a szövegalkotó elemekkel vagy a szöveg feletti minőséggel? Vagy nincs ilyen kategória, vagy ha van, más a tartalma. A szövegalkotó elemek a szövegalkotás tényezői. De például PETŐFI szemiotikai textológiájában ezek nem hangtani, szótani, mondattani elemek. Nála ugyanis a szö-

veg négy összetevő (konstituens) – vehiculum, formatio, sensus, relatum – organizációja (lásd VASS: 1990. 98, 108).

A legtöbb stilisztika tárgyalási rendje – a stilisztikai minősítések szintjén – az alkotóelemek osztályozását követi, azt, hogy vannak hangtaniak, szótoniak és mondattaniak. Ilyen alapon a fejezetek így következnek: a hangtan stilisztikája, a szóton stilisztikája, a mondattan stilisztikája vagy mondatstilisztika. Az újabban felbukkant szövegstilisztika műszót, a tőle jelölt fogalmat is idevonám másokétól eltérő jelentésben: a mondatant követő vagy még inkább a mondatnál nagyobb egységnek, a szövegnek a stilisztikája. De mi lehet mindennek a megfelelője a szövegtanokban? Csak kevés ilyenről tudunk, és ezekben is a megfelelő kategóriák tartalma néha különbözik a stilisztikaitól. Így például VAN DIJK (1972. 210-239) a szöveg felszíni szerkezetén háromféle műveletet különít el: hangtanit (fonológiát), jelentéstanit (mint amilyen például a metaforaalkotás) és mondatantit. A kérdéses nyelvi jelenségcsoportokat többen is inkább a szemiotikából átvett szintek szerint tárgyalják: szemantikai, szintaktikai és pragmatikai egységek.

Hasonló a helyzet a stilisztika alapkategóriájával, a stílussal. Tulajdonképpen két stílusfogalom van, és nagyon zavarólag hat az, hogy a két egészen eltérő tartalmú fogalmat ugyanaz a műszó, a stílus jelöli. A két stílusfogalom világos elkülönítése szövegtani alapon lehetséges, ugyancsak szövegszintekhez kötve. Az első egyedi, konkrét szövegek kifejezőmódját jelenti, és így a szöveg szintjéhez kötődik. A második pedig stílustípus jelentésben szerepel (például tudományos stílus, hivatalos stílus, szépírói stílus, ezen belül egyéni, műfaji és irányzati stílus), és mint ilyen a szöveg feletti szintet képviseli ugyanúgy, mint a szövegtípusok. A szövegtanhoz kapcsolódó kérdés itt is ugyanaz, mint fentebb. Különbözik nem véletlen, hogy nem ezzel a fogalommal határoztuk meg a stilisztika lényegét, a stilisztika egészének a tárgyát, ami azért sem lett volna szerencsés, mert a stílusfogalom értelmezése sok más problémát is felvet (lásd például TOLCSVAI: 1995.).

CASSIRER (1975. 37-45) a stilisztika tárgyát ugyancsak ágai alapján értelmezi (ebből azonban nem derül ki, hogy ezek kimerítik-e a stilisztika tárgy- és feladatkörét). A stilisztika ágait a stilisztikai vizsgálatok céljaival, sajátos feladataival azonosítja. Nem annyira tartalmukat, mint inkább feladatkörüket emeli ki. Őt ágról beszél: előírásos (normatív), leíró (hogyan fejeződik ki egy szöveg tartalma), megkülönböztető (összehasonlító), érvelő és magyarázó (interpretatív).

Gondolom, nyilvánvaló, hogy ezek az ágak a szövegtanok többségében meglévő szövegtipológiához kapcsolhatók. Ezekben a szövegtipológiákban szerepelnek az említettekhez hasonló típuskategóriák, mint amilyen például a leírás, értékelés, érvelés, utasítás (lásd például KINNEAVY: 1971., WEHRLICH: 1975.). És ilyen PETŐFINÉL (1997a.) a szövegtan társtudományait jellemző értelmezés és értékelés vagy értékelő interpretáció.

A példákban kiderül, hogy teljességet célzó egybevetés, szembesítés a mindkét diszciplínában uralkodó sokféleség miatt nem lehetséges. Ami megfelelés kimutatható, az csak néhány – nem is mindig a legfontosabb – részletre vonatkozik. Persze ezeknek megállapítása is egyfajta eredmény, legalábbis egy időre.

Mindez azt is jelenti, hogy az egymáshoz kapcsolódó diszciplínák (főleg a szövegtan és társtudományai, köztük a stilisztika) elhatárolása, az összefüggések megvilágítása, a főlé- és alárendeltségek tisztázása még sok nehézségbe ütközik, még sokáig várta ma-

gára. Természetesen könnyebb a helyzet, ha csak egy-egy szövegelméletet és stíluselméletet vetünk egybe.

PETŐFI kérdései között közvetett kapcsolatteremtés is szerepel. Ezek közül itt most egészen röviden azzal foglalkoznék, hogy milyen összefüggés állapítható meg a stilisztika mint társtudomány és a szövegтанon át a nyelvészet között. A történetiségnek a szövegтанba való bevezetését szorgalmazó részletekből (lásd a 6. alatt) következik, hogy itt most mit emelek ki.

A szóban forgó nyelvészetet a magyar nyelv rendszerének nyelvészete alkotja, ami-ben benne van a mondattömbök tanától kezdve a hangtanig elmenően mindegyik köz-bülső egység tana. Javaslatom lényege az, hogy e szinkrón rendszer mellé, vele egyen-rangú párhuzamként kellene bevezetni mindegyik ott említett nyelvi jelenség tanának a történeti, a diakronikus változatát. Ehhez nyilvánvaló analógia – és így érv is – a nyelv-észetben erőteljesen érvényesülő diakrónia, nyelvtörténet.

Ez lenne az alapja egy történeti szövegтан kialakításának. E kapcsolatteremtés és az ebből adódó *diakronizálás* révén kiteljesednék a szövegтан központú diszciplináris ös-szefüggésrendszer: a szövegтан tárgyköre a történetiséggel bővülne, gazdagodna. És így még jobb, még sokrétűbb alakként szolgálhatna a társtudományok, az egyedi szövegту-dományok számára.

Idetartozik továbbá a langue-kérdés. Mint láttuk, a stilisztikával kapcsolatban álló nyelvészet a magyar nyelv rendszerét foglalja magába. Az interdiszciplináris megfelelések és összefüggések alapján ebből (is) következhetnék a szövegnek rendszer jelenség-ként (langue-ként, kompetenciaként, kódként) való felfogása, és ugyanennek a stilisztikában való érvényesítése is (lásd erről SZABÓ: 1988. 56-57). Ez a szövegтannak nem vagy alig tárgyalt kérdése, illetőleg az egyik tagadott, cáfolt tétele (lásd például PETŐFI: 1996. 13). Legyen legalább vitatéma!

Ezek az interdiszciplináris összefüggések legfontosabb kérdései, egyben a szöveg-tan és stilisztika nagy és nyitott kérdései.

9. Végül az összegezések befejezéseként még azt szeretném elmondani, hogy a PETŐFITől kezdeményezett eszmecsere főbb témái közül mit nem érintettem. Nem foglalkoztam a stilisztikának a többi társtudománnyal, elsősorban a vele széles területen érintkező retorikával való kapcsolatával, valamint a multimediális szövegek stilisztikájával. És nem adtam választ két kérdésre: (1) mi a stilisztikum szerepe a jelentéshozzárendelésben, (2) a jelentéshozzárendelések végrehajtásához szükséges vagy nem szükséges, felismerendő vagy fel nem ismerendő stilisztikai jelenségek elhatárolása (PETŐFI: 1995. 217-218).

Gondolom lesz még idő és alkalom ezek kifejtésére, egy ilyen adóslevél beváltására. De ez is igaz: ars longa, vita brevis.

Irodalomjegyzék

BENCZE LÓRÁNT:

1996. *Mikor Miért Kinek Hogyan* – A stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban. Corvinus Kiadó, Budapest.

BENNETT, TONY:

1982. *Formalism and Marxism*. Methuen et Co Ltd., London.

- BLONSKY, MARSHALL:
 1985. (Szerkesztői lapalji megjegyzések a következő tanulmányhoz.) Wlad GODZICH: The Semiotics of Semiotics. Marshall BLONSKY (szerk.): *On Signs*. The Johns Hopkins University Press Baltimore, Maryland. 421-447.
- BÓKAY ANTAL:
 1990. Megjegyzések az irodalom folyamatszerűségének hermenetutikai alapjairól (Az irodalomtörténet mint interpretációs jelenség). *Studia Poetica* 9. 23-56.
- CASSIRER, PETER:
 1975. On the Place of Stylistics. Haakan Ringbom et al. (szerk.): *Style and Text – Studies Presented to Nils Erik Enkvist*. Skriptor AB, Stockholm, 27-48.
- ECO, UMBERTO:
 1996. *Limitele interpretării (I limiti dell' interpretazione)*. Editura Pontica, Constanta.
- DIJK, TEUN A. VAN:
 1972. *Aspects of Text Grammars – A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*. Mouton, The Hague – Paris.
- GADAMER, HANS-GEORG:
 1984. *Igazság és módszer*. Gondolat, Budapest.
- Haidu, PETER:
 1981. Text and History: The Semiosis of Twelfth-Century Lyric as Socio-Historical Phenomenon. *Semiotica* 33. 1-62.
- HUTCHEON, LINDA:
 1983. A hatásról és a szövegköziségről. *Helikon* 1, 57-64.
- JAKOBSON, ROMAN:
 1969. Linguistics and Its Relation to Other Sciences. A. GRAUR et al. (szerk.): *Actes du Xe Congrès international des linguistes I*. Éditions de l'Académie de la RSR, Bucarest, 75-122.
- KÁROLY SÁNDOR:
 1979. A szöveg és jelentés szerepe kommunikációs szemléletű nyelvészeti törekvéseinkben. SZATHMÁRI István és VÁRKONYI Imre (szerk.): *A szövegtan a kutatásban és az oktatásban*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 23-32.
- KINNEAVY, J. L.:
 1971. *Theory of Discourse*. Englewood Cliffs (N. J.).
- KRISTEVA, JULIA:
 1968. Problèmes de la structuration du texte. *Linguistique et littérature*. (La Nouvelle Critique, numéro spéciale, Novembre) 54-64.
 1969. *Sémiotikè*. Seuil, Paris.
- LUX, FRIEDEMANN:
 1981. *Text, Situation, Textsorte*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- MICLAU, PAUL:
 1977. *Semiotica lingvistică*. Editura Facla, Timisoara
- PETŐFI S. JÁNOS:
 1994. *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról – A mondatszemiotikától a szövegsemiotikáig (Tanulmányok)*. Magyar Műhely, Párizs – Bécs – Budapest.
 1995. Válaszok és megjegyzések a szemiotikai textológia felépítését érintő kérdésekre, megjegyzésekre. In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 212-226.

1996. A magyar nyelvű (verbális) szövegek szemiotikai szövegtana diszciplináris keretének néhány aspektusa. In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 11-18.
- 1997a. A szövegtan társtudományainak egymáshoz és a szövegtanhoz való viszonyáról. (Körlevél).
- 1997b. Egy poligott szövegnyelvészeti–szövegtani kutatóprogram. *Officina Textologica 1*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- 1997c. Néhány szó a szemiotikai textológia és a szövegstilisztika kapcsolatáról. PÉNTÉK János (szerk.): *Szöveg és stílus* – Szabó Zoltán köszöntése. Kolozsvári Egyetemi Nyomda, 353-361.
- PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA:
1992. *Elkallódni megkerülni – Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben*. Országos Továbbképző, Taneszközfejlesztő és Értékesítő Vállalat, Veszprém.
- PETŐFI S. JÁNOS – BÁCSI JÁNOS – BENKES ZSUZSA – VASS LÁSZLÓ:
1993. *Szövegtan és verselemzés*. Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Budapest.
- SZABÓ ZOLTÁN:
1984. A stílusrétegződés vizsgálatáról (Stílustipológia szövegnyelvészeti alapon). *Nyr.* 2. 219-227.
1988. *Szövegnyelvészet és stilisztika*. Tankönyvkiadó, Budapest.
1992. *A szöveg történetisége*. In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 34-39.
- 1995a. A szövegszemiotika időszerű kérdései és megoldásra váró feladatai. In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*, JGYTF Kiadó, Szeged, 199-210.
- 1995b. A stílustörténet egy szövegnyelvészeti modellje. *Nyr.* 1. 68-80.
1996. Lehető változásmagyarázatok a stílustörténetben (Egy textológiai stílustörténet-elmélet nagy és nyitott kérdése). In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 224-247.
- SZILI JÓZSEF:
1969. A történetiség mint az irodalmi mű létezőmódja. *Helikon* 3-4. 360-371.
- TODOROV, TZVETAN:
1971. *Poétique de la prose*. Seuil, Paris.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR:
1995. A stílus diszkurzív elmélete felé. *Helikon* 3. 219-231.
1996. Kognitív szemantika és stilisztika. *Néprajz és Nyelvtudomány* 37. 169-180.
1997. A stílus történetisége. PÉNTÉK János (szerk.): *Szöveg és stílus* – Szabó Zoltán köszöntése. Kolozsvári Egyetemi Nyomda, 414-418.
- VASS LÁSZLÓ:
1990. Terminológiai szótár (a szemiotikai szövegtan tanulmányozásához). In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése*, Szeged, 85-115.
- WEHRLICH, E.:
1975. *Typologie der Texte: Entwurf eines textlinguistischen Modelle zur Grundlegung einer Textgrammatik*. Quelle et Meyer, Heidelberg.

STYLISTICS AS COADJACENT DISCIPLINE OF TEXOLOGY

ZOLTÁN SZABÓ

It is the relation of stylistics to text linguistics that is discussed in this paper. This comment of stylistics is an answer to one the questions propounded by János S. Petőfi concerning the interdisciplinary context of text linguistics.

Stylistics is defined here by the objectives of its branches (types of studies) identified with text levels: (1) text constituents – stylistic evaluation, (2) text – stylistic analysis, (3) supertext (text as super category) – stylistic typology. The branches of stylistics are investigated in point of the main principles and results of text linguistics regarding mainly (1) the correspondences, correlations between stylistics and text linguistics and (2) the help offered by text linguistics as the general text science to stylistics as well for all the other so-called text disciplines (e.g. rhetoric, poetics, narratology or literary studeies, theology).

By reason of these inquiries the author comes to the conclusion that there is a great variety, diversity in text linguistics as well in stylistics, on this account exceedingly few correspondences, correlations can be revealed which could inform us on the actual relational contexts. Consequently, at present it is not much that can be said about the interdisciplinary contexts, thus it cannot yet be cleared up that subordination or superordination is the main pon point in a certain interdisciplinary contact regarding text linguistics or whichever of the possible text disciplines. That is the situation in point of stylistics, too. That is the reason why tудay we cannot say more than this simple fact: stylistics is an autonomous, but not independent discipline, it is in close relation with text linguistics and other text disciplines. These relations for the most part are reciprocal. It is a close cooperation that can be presumed in these manifold interdisciplinary contexts.